

Kjønnsperspektiv på flytteforskning om ungdom¹

Johan Fredrik Rye

Innledning

I denne artikkelen diskuteres anvendelsen av kjønnsperspektiver i studier av ungdoms flyttepraksiser. Artikkelens første del viser hvordan fremvekslen av kjønnsperspektivene på ungdoms flytting reflekterer den mer allmenne utviklingen innen samfunnsvitenskapene de siste tre-fire tiårene. Det gis en oversikt over denne utviklingen, og jeg skisserer de viktigste innfallsvinklene som kvinne-, kjønns- og feministisk teori har bidratt med. Den neste delen gir videre et overblikk over hvordan disse kjønnsperspektivene er anvendt i analyser av ungdoms flytting innenfor rural sosiologien, med vekt på eksempler fra den norske litteraturen på feltet. I artikkelens tredje og siste del problematiseres kjønnsperspektivene, og det diskuteres hvordan de kan bidra til bedre analyser av ungdom sine migrasjonspraksiser.

Men først noen avgrensninger av artikkelens tittel og tematikk.

Kjønnsperspektiv

Det finnes ikke ett, men mange kjønnsperspektiver i sosiologien, også innen flytteforskningen. De fleste, også de som *ikke* har et eksplisitt kjønnsperspektiv i sin forskning, mener kjønn på en eller annen måte er viktig for å forstå ungdommenes migrasjonspraksiser. At kjønn spiller en

¹ Artikkelen er en lett bearbeidet versjon av forfatterens prøveforelesning med samme tittel for graden dr.polit. ved NTNU den 6. desember 2006. (For et sammendrag av avhandlingen, se s. 103, red.)

rolle som forklaringsvariabel, er til dels *empirisk åpenbart*: ”Alle” ser at kvinner og menn, gutter og jenter har forskjellige flyttepraksiser.

Denne artikkelen skal imidlertid ikke først og fremst presentere jenter og gutters ulike flyttemønstre, men heller diskutere de overordnede *perspektivene* på hvordan kjønnsaspekter kan/bør studeres innenfor samfunnsvitenskapene generelt og i flytteforskningen spesielt. Her er det mange posisjoner, som på ulike måter argumenterer for at aktørenes handlinger og sosiale systemer fortrinnsvis bør analyseres med et bestemt blikk for kjønn. Med andre ord er artikkelens ambisjon å diskutere *kjønnsperspektivene*, og ikke å gi en beskrivelse av ungdoms kjønnede migrasjonspraksiser.

Ungdom

”Ungdom” er et tøyelig begrep. Kjernetida for ungdom er tenårene, men jeg velger å tøye begrepet inn i 20-årene, og bruker vekselvist også begrepet ”unge voksne”. Årsaken er at de yngste ungdommene jevnt over flytter lite. Når de gjør det, er det dessuten som oftest i forbindelse med foreldrenes flytting, hvor ungene følger med på flyttelasset. Spesielt for bygdeungdom er det først etter at den videregående skolegangen er over, i 18/19-årsalderen, at de selvstendige, mer aktive flytteprosessene starter. Deretter, mens de er i 20-årene, skjer det meste av flyttingen (Statistisk sentralbyrå 2006).

Men mange av *premissene* for denne flyttingen legges i løpet av den tidligere barne- og ungdomstiden, for eksempel ungdommenes syn på hva som er det gode liv, og hvor det er å finne, i bygda eller i byen. Det konkrete flyttevalget som tas etter videregående skole, er ofte bare en konklusjon som følger av deres grunnleggende livsstilsvalg – eller med Bourdieus (1984, 1986) begrep, *habitus* – som er blitt formet i løpet av oppveksten.

Bygdeungdom, ruralsosiologi

Ungdomsflytteforskning kan favne mange forskjellige typer flytting. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i *bygdeungdoms* flytting, og har videre avgrenset artikkelen til den ruralsosiologiske forskningstradisjonen på feltet. Årsaken er at flytting er spesielt aktuelt for bygdeungdom, ettersom både utdanning og jobb oftere forutsetter geografisk mobilitet enn for byungdom. Det er også først og fremst bygdeungdommenes fraflytting fra bygdene som har vært problematisert i den norske politiske diskursen. Dette har ført

til at ungdomsflytting er et tema som spesielt har vært problematisert innen ruralsociologien.

I artikkelen velger jeg videre å favne bredere enn bare de konkrete flyttevalgene. Ungdoms flytting er resultatet av langvarige prosesser – bevisste og ubevisste – og flyttingen må fortolkes ut fra aktørenes helhetlige sosiale livssituasjon og deres sosiale kontekst (Boyle m.fl. 1998:1). Den enkeltes flyttevalg reflekterer både den sosiale strukturen i bygdesamfunnene og også nasjonale samfunnstendenser.

I diskusjonen vil jeg først og fremst dra veksler på norske faglige bidrag og empiriske eksempler, men jeg vil også vise til den internasjonale litteraturen for å belyse mer allmenne problemstillinger og utviklingstrekk. Det som vekselvist benevnes som bygde- og ruralsociologi, er ellers et utpreget tverrfaglig forskningsfelt. Spesielt innenfor flytteforskningen er det mange viktige bidrag fra andre disipliner som har preget forskningen.

Oppsummert kan artikkelens tematikk dermed avgrenses på følgende måte: *Kjønnsperspektiver innen ruralforskning på ungdom/unge voksnes bygd-til-by-migrasjon.*

Kjønnsperspektiver i sosiologien

Kjønnsperspektivene forbindes med framveksten av alternative substans-teoretiske og vitenskapsteoretiske ståsteder på 60/70-tallet som aktualiserte kjønn som en overordnet dimensjon i samfunnsvitenskapene. Den internasjonale samfunnsmessige konteksten var den sosiale og kulturelle revolusjonen på 60-tallet, som hadde sin parallell, og til dels forankring, i oppblomstringen av kritisk samfunnsvitenskap, for eksempel Frankfurterskolen og andre ny/neo-marxistiske perspektiver. De nye posisjonene var derfor grunnleggende kritiske, både i forhold til hva samfunnet er, men også i forhold til hvordan man analyserer dette samfunnet. Kjønnsperspektivenes utgangspunkt var en kritikk av at tradisjonell samfunnsvitenskap hadde oversett kvinners sosiale praksiser. Menns erfaringer hadde blitt tatt som det normale, som det allmenne, mens kvinners erfaringer ble ignorert. Et illustrerende eksempel er Marx' utsagn om at "man make history – but not in circumstances of their own choosing". I dag vil kanskje noen hevde at også kvinner skaper historie.

Den mannlige slagsiden gjelder også den tradisjonelle flytteforskningen, som har vært dominert av statistiske, modellbaserte tilnærminger,

med fokus på arbeidsmarkedet. Ruralsosiologen Bock (2006:156) skriver i sin gjennomgang av litteraturen på feltet at:

[t]raditionally, migrant studies gave little attention to gender-specific aspects of migration. The average migrant was considered to be a man, eventually followed by wife and children.

Bock skriver videre at rural migrasjon i hovedsak har blitt studert som tilflytting til byene, motivert av menns søken etter arbeid i industrien, arbeidsplasser som vanligvis var lokalisert i bysentrene.

Det er likevel viktig å merke seg at dette ikke betyr at kjønn har vært utelatt, verken i allmenn sosiologi, eller i flytteforskningen. Migrasjonsforskningens store klassiker fra 1800-tallet, statistikeren Ravenstein, viet for eksempel den sjette av sine elleve flyttelover til kjønnsforskjellene, og slo fast at kvinner flytter mer enn menn innen kongeriket.

Et kjønnsperspektiv impliserer imidlertid mer enn dette, mer enn rent statistiske beskrivelser av de *biologiske* kjønnes ulike flyttepraksiser. I dag er det vanlig å dele inn forskningen på kjønn i tre forskjellige perspektiver, en inndeling som reflekterer en utvikling i tid fra 1970 og frem til i dag. Det første perspektivet kan kalles et *likestillingsperspektiv*, det andre et *kvinneperspektiv*, og det tredje et *kjønnsperspektiv*. Jeg skal gi en kort presentasjon av disse.

Kjønnsulikhet

I likestillingsperspektivet som dominerte den første fasen av feministisk forskning, sees kjønn som variabel, eller som en kategori. Det overordnede målet var å vise at selv om kvinner og menn er likeverdige, så behandles de på forskjellig måter av samfunnet. Kvinneforskningen ville derfor trekke frem kvinners erfaringer på lik linje med menns. Samfunnet er ikke kjønnsnøytralt, og da kan heller ikke samfunnsvitenskapene analysere samfunnet som om det var det, hevdet kvinneforskerne. Spesielt ble det lagt vekt på å vise marginaliseringen og ekskluderingen av kvinner, både i samfunnet og i samfunnsvitenskapene. Det var dermed en eksplisitt målsetning å dokumentere hvordan kvinner blir urettferdig behandlet.

Feministisk forskning og feministisk politikk var slik to sider av det samme prosjektet. På den ene siden hadde den eksisterende samfunnsvitenskapen en forskningsideologisk slagside, i favør av menns interesser. Denne patriarkalske kunnskapsproduksjonen måtte utfordres. Leira (1992:177) oppsummerer derfor kjønnsforskningens første fase som:

en generell kritikk av den forskning og de teorier som marginaliserer eller utelukker kvinners liv og erfaringer, og som legger menn til grunn som norm for det handlende mennesket.

På den andre siden skulle den feministiske forskningen ikke bare dokumentere urettferdighet, men også fungere som redskap for endring av samfunnet. Feminismens kunnskapsproduksjon var også innlegg i politikken. Forskningen skulle bidra til likestilling mellom kvinner og menn.

Harding (1986) kaller denne første fasen for ”feministisk empirisme”, ut fra målet om å beskrive og dokumentere kjønnsstrukturene i samfunnet. Statistiske kilder ble brukt for å vise den systematiske og strukturelle urettferdigheten som rammet kvinnene, for eksempel gjennom dokumentasjonen av lønnsforskjeller i samfunnet. Men også kvalitative studier preger denne fasen. Feminismen kritiserte de positivistiske vitenskapsidealene, og det var et viktig mål i seg selv å utfylle samfunnsvitenskapenes metodiske verktøykasse med metoder som kan fange opp kvinners livsverden. Kvinneliv måtte forstås på kvinnenes premisser – de måtte få komme til orde selv, som kvinneforskerne understreket.

Dette kjønnsperspektivet reflekterer på mange måter at forskningen tok utgangspunkt i kvinners livssituasjon. Det var forskning ”av, på, og for kvinner”, som det heter i Holters (1996) oppsummering.

Kjønnsroller og -relasjoner

Det neste kjønnsperspektivet som vokste frem i samfunnsvitenskapene, kvinneperspektivet, fokuserte i større grad på kjønn ut fra et rolleperspektiv og etter hvert med spesiell oppmerksomhet på kjønnsrelasjoner. Her er det *forskjellene* mellom kvinner og menn som trekkes frem. Det argumenteres for at kjønnes ulike lokaliseringer i de produktive og de reproduktive sosiale strukturene skaper klare kjønnsroller. Kvinner sosialiseres inn i bestemte forventninger, og utvikler derfor også forskjellige måter å erfare verden på, med konsekvenser for deres sosiale praksiser. Dette kalles ofte standpunkt-feminisme, i betydningen at kvinnelighet og mannlighet ikke er noe man har, men posisjoner – ståsteder – som man okkuperer i det sosiale systemet. Dette ståstedet påvirker aktørenes livsvilkår, deres handlinger og holdninger.

Samtidig er alle posisjoner relative i forhold til ett eller annet. Det kvinnelige forstås derfor ut fra det mannlige og motsatt.

Mens det første perspektivet understreker kvinner og menns likhet og likeverdighet, er det her *ulikheten* mellom kjønnene som fremheves som

viktig, og ikke minst verdsettingen av det kvinnelige som et alternativ til mannlige verdensanskuelser. To eksempler fra den norske litteraturen er Wærness' begrep fra 1984 om kvinners *omsorgsrasjonalitet* og Sørensen artikkel fra 1982 om *ansvarsrasjonalitet*. Begge begrepene bygger på en antakelse om at kvinner tenker og handler annerledes enn menn, og representerer et alternativ til menns teknisk-økonomiske rasjonalitet.

Metodologisk sett dominerer kvalitative metoder, spesielt dybdeintervjuet, innen dette perspektivet. Ambisjonen er å *forstå* og *fortolke* kvinne- og kjønnsforskjellene i samfunnet. Standardiserte statistiske beskrivelser kommer til kort, slik som Berg (2004) skriver i sin gjennomgang av standpunkt-forskningen. Forståelse av kjønnsroller er nært knyttet til begreper som identitet og rasjonalitet – forhold som verken kan eller bør måles og veies.

A basic understanding of gender relations as closely connected to concepts as identity and rationality – and consequently concerning things that can not or should not be measured and weighed – lies behind the choice of interviews as the dominant technique for data collection (Berg 2004:135).

Kjønnskonstruksjoner

De to første perspektivene problematiserer kvinner og menns forskjellige posisjoner i samfunnet. I den siste fasen i kjønnsforskningen problematiseres imidlertid også selve kjønnsbegrepet. I tråd med mer generelle strømninger innen samfunnsvitenskapene – de forskjellige ”postistiske” retningene, som blant annet sosial-konstruksjonistiske perspektiver – dekonstrueres kjønn som en fast og entydig kategori. Den grunnleggende antakelsen er nå at kjønn ikke er noe som man *er* eller *har* – men noe som aktørene kontinuerlig forhandler i samspill med andre. Kjønn betraktes med andre ord som sosial konstruksjon. Dette perspektivet oppsummeres ofte i West og Zimmermans begrep fra 1987 om ”doing gender”.

Et slik kjønnsperspektiv problematiserer ikke bare *mainstream* sosiologi som *malestream* sosiologi. Det vendes også et kritisk blikk mot selve kjønnsforskningen. Harding (1986) benevner derfor dette som ”post-feminisme” i sin oversikt. Blant annet kritiseres tradisjonell kvinneforskning for å ignorere det betydelige mangfoldet innad i kvinnekategorien. For eksempel hevdes det at kjønnsforskningen i praksis har vært forskning av, for og om hvite middelklassekvinnens liv, mens forskjellene som eksis-

terer mellom kvinner i ulike etniske grupper og i forskjellige klasser er oversett.

Samtidig har de mer flytende grensene for kjønn også ført til en større oppmerksomhet mot menn og maskulinitet. Videre har kjønnsperspektivene etter hvert forholdt seg mer aktivt til homoforskningen, som viser hvordan kjønn er langt mer komplisert enn det som en entydig og avgrenset mann/kvinne-dikotomi kan fange opp. Kvande (1999:37) bruker derfor stikkordene ”paradoxes, variation, complexity and change” for å beskrive tematikken innen det nye perspektivet.

Dette har også konsekvenser for kjønnsforskernes metodologiske valg, som på samme måte preges av større mangfold, om enn fortsatt innenfor den kvalitative metodeboksen. I tillegg til det tradisjonelle dybdeintervjuet bruker mange for eksempel fokusintervjuet, som holdes fram som mer egnet til å forstå hvordan meningsinnhold produseres i sosiale prosesser. Andre eksempler er diskursanalyser, for eksempel av politiske og populærvitenskapelige tekster.

Berg (2004) oppsummerer de tre perspektivene med stikkordene substantiv – adjektiv – verb. Dette følger også Holters kortversjon av kjønnsforskningen: I det første perspektivet sees kjønn som noe man *har* (et kvinnekjønn), i det andre som noe man *er* (kvinnelig), og i det tredje som noe man *gjør* (kjønnskonstruksjon)

Figur 1. Kjønnsperspektivenes tre faser

Fase 1	Fase 2	Fase 3
Likestillingsperspektivet	Kvinneperspektivet	Kjønnskonstruksjonsperspektivet
Substantiv	Adjektiv	Verb
Noe man <i>har</i> (Kvinne)	Noe man <i>er</i> (Kvinnelig)	Noe man <i>gjør</i> (Kjønnskonstruksjon)

Kjønnsperspektiver i ruralsosiologisk flytteforskning

De siste tiårene har kjønnsperspektivet også kommet for fullt innen ruralsosiologien. Little (2002) daterer gjennombruddet i den internasjonale litteraturen til sent 80-tall/tidlig 90-tall. I den *norske* bygdesosiologiske litte-

raturen kom kjønnsperspektivet enda tidligere, og det har allerede lenge vært ett av de dominerende perspektivene.

Som Fauske (2001) påpeker, har den norske flytteforskningen vært preget av tradisjonelle økonomiske tilnærminger, men samtidig er det også mange forskere som har hatt et eksplisitt kjønnsperspektiv i sine analyser av ungdom og unge voksnes flytting mellom bygd og by. Jeg skal kort presentere noen av disse bidragene. De forskjellige arbeidene reflekterer tidsaksen i utviklingen av kjønnsperspektivene, men i mindre grad enn antydnet ovenfor. Ofte finner man spor etter de forskjellige innfallsvinklene i ett og samme arbeid. Jeg skal derfor ta utgangspunkt i forskjellige nyere bidrag på feltet, fra 1990 og frem til i dag.

Bygdegutter og bygdejenters flyttepraksiser

Mye av forskningen på bygdeungdoms flyttepraksiser reflekterer kjønnsperspektivet som først og fremst ser kjønn som variabel, eller som kategori. Innenfor flytteforskningen har det alltid vært sentralt å vise at bygdegutter og bygdejenter har ulike migrasjonspraksiser, at de flytter av forskjellige årsaker, og med ulike konsekvenser.

Et eksempel er uttrykket ”kvinneflukten fra bygda”, som ble utgangspunkt for både forskning og politikk etter at 70-tallets ”grønne bølge” snudde og flyttestrømmene igjen begynte å flyte mot tettstedene og byene. Det ble satt i gang en rekke empiriske studier for å dokumentere og forklare bygdejentenes urbane flyttevalg, ettersom de var klart overrepresentert blant utflytterne. En dominerende hypotese var at forklaringen på kvinneflyttingen lå i deres underordnede posisjon i den tradisjonelle rurale økonomien, og også generelt i bygdesamfunnene. Berg (2004:130) skriver om denne forskningen:

The researchers were, therefore, eager to describe the socio-sexual division of labour in rural areas, in productive as well as reproductive work, in order to document rural women's subordination. In short, the goal was to make women in rural areas visible.

Her er debatten om den nye odelsloven fra 1974 et godt eksempel. Den gamle patriarkalske odelsloven sikret guttene arbeidsplass og inntekt, og symbolsk kapital i bygda, mens jentene fikk færre bindinger til heimplassen – og flyttet fra bygda når barne- og ungdomstiden var over.

I forlengelse av denne debatten kan Haugens (1998) avhandling om kvinnelige bønder sees som en diskusjon av kjønnsdiskriminerende strukturer innen landbruket. Avhandlingen viser hvordan kvinner i landbruket diskrimineres, men avhandlingen fungerer samtidig som en synliggjøring av at mange kvinner faktisk *allerede er* aktive yrkesutøvere innen landbruket, på lik linje med mannlige bønder. Forskjellen er at de kvinnelige bøndene også tar på seg store reproduktive arbeidsbyrder i tillegg til gårdsdriften. Et eksempel er husarbeid, som deres mannlige kolleger i større grad slipper unna (Blekesaune & Haugen 2002). I intervjuer forteller derfor mange odelsjenter at de lett fristes av 9 til 4-jobb og lettstelt leilighet i byen enn et tradisjonelt bondekvinneliv på bygda.

Slike studier bygger i stor grad på kvalitative datakilder, som søker å forstå bygdejentenes situasjon fra *deres* perspektiv.

Parallellene til Brox' (1966) studier av avfolkingen av de små fiskerværene i Nord-Norge på 60/70-tallet er tydelige: For å forstå aktørenes flyttevalg, må man først forstå deres livsverden, på deres egne premisser. Det gir andre innsikter i flytteprosessene enn de som produseres av sosialøkonomiske teknokrater i hovedstaden, som forutsetter at folk flytter trofast i tråd med teoriene om økonomisk nyttemaksimering på arbeidsmarkedet.

Rurale kjønnsroller og kjønnsstrukturer

"Kvinne- og jenteflukten" fra bygdene er også belyst fra forklaringsstrategier som kan knyttes til det feministiske standpunkt-perspektivet. Her er utgangspunktet at det er kjønnsrollene på bygda og de underliggende kjønnede rurale sosiale systemene som står ansvarlig for bygdejentenes utflytting. Utgangspunktet er at det tradisjonelle kjønnsrollemønstre er enda mer dominerende på bygda enn i byene, noe som er dokumentert i svært mange studier av både bygdesamfunn og bygdenæringer. Det er derfor ikke bare byens urbanitet som trekker bygdejentene *til* seg. Like mye er det bygdesamfunnene, eller det som blir kalt mannfolk-kulturen, som støter dem *fra* seg.

Grimsrud (1999, 2000, 2001) har for eksempel undersøkt i hvilken grad den såkalte "gubbekulturen" kan ha skylden for at mange bygdejenter reiser til byen, og at de heller ikke ønsker å flytte tilbake bygda, ut fra et eksplisitt standpunkt-feministisk ståsted. Hennes interessante konklusjon var for øvrig at de unge kvinnene ikke opplevde gubbekulturen som så viktig for hvorvidt de skulle flytte tilbake. Det er heller den lokale "kjernekulturen" som skaper motvilje til å flytte tilbake til hjemstedet.

Et annet eksempel er Haugen og Villas (2006a, 2006b) studier av ”sladrekulturen” som unge jenter på bygda opplever, først og fremst representert ved andre bygdekvinner. De skriver at jentenes sterkere opplevelser av rurale problemer følger forskning som finner at rurale områder har større ulemper for jenter og kvinner, og også dokumenterer at kvinner oftere forlater utkantene til fordel for urbane områder. Dette har blitt relatert til den maskuline bygdekulturen. Men, skriver de:

The girls stronger images of rural disadvantages is in line with research which find rural areas less favourable to girls and women, as well as documenting that women more often leave rural areas in favour of urban areas. ... this has been related to the masculine rural culture. *What we have seen here, is that the (rural) girls relate rural disadvantages more explicitly to what they experience as a female rural culture* (Haugen & Villa 2006a:192 [min uthev.]).

Det er altså ikke mannekulturen, men kvinnekulturen, som oppleves som mest problematisk.

Standpunkt-feminismens program handler ikke bare om å forstå kvinners sosiale liv. Man vil også vise at de representerer et alternativ til mannlige ståsteder. Dette slår også gjennom i flytteforskningen. De unge bygdejentenes urbane kulturelle orienteringer beskrives ofte som mer fremtidsrettet enn den tradisjonelle bygdekulturen, som guttene representer. Under ligger en ide om at bygdeguttene henger fast i gammeldagse kjønnsroller, mens jentene har tatt modernitetens impulser innover seg. Her skal jeg bruke den nordnorske kvinneforskeren Sissel Fredriksens uttalelser i Dagbladet² som eksempel. Fredriksen uttaler:

Mens menn gifter seg nedover på den sosiale rangstigen, leter kvinner etter partnere som befinner seg høyere opp. For jentene i kyststrøkene og på bygda finnes disse mennene som oftest i byene.

Dette er et ømfintlig tema som underslås i den mannsdominerte flyttedebatten, hevder Fredriksen. Det mener hun det er guttene som taper mest på, og sier videre i Dagblad-artikkelen:

² Dagbladet 19. mars 1998, ref. i Grimsrud 2000:11.

Jentene vil ikke ha sidrumpa gutter som de kanskje attpå til må forsørge om de er riktig uheldige ... [Når] menn tviholder på sitt tradisjonelle liv og maskuline utkantverdier, mens kvinner er mer moderne og tilpasningsdyktige ... [da] blir det en kollisjon her, det må vi bare erkjenne.

Det er derfor ikke *jentene* som svikter bygda gjennom kvinneflukten, ifølge denne tankegangen. Heller er det den maskuline bygda som svikter jentene gjennom å overse deres ønsker. I siste instans er det bygdeguttene, illustrert i ungkarene, som må betale prisen for dette.

Slike arbeider har spesielt to teoretiske inspirasjonskilder. For det første trekkes det på den såkalte individualiseringshypotesen, med Giddens (1990, 1991, 1992) og Beck (1992) som sentrale referanser. I det senmoderne samfunnet opplever individene det som Ziehe, Fornäs og Nielsen (1989) kaller ”kulturell frisetting”. Den gir aktørene – også kvinnene – flere frihetsgrader til selv å utforske og velge sin skjebne, fri fra tradisjonelle bånd og strukturenes tvang. Hvis de tradisjonsrike, maskuline bygger ikke gir bygdejentene rom for å finne det gode liv, flytter de bare til byene og søker lykken der.

For det annet har fremveksten av ulike sosial-konstruksjonistiske perspektiver satt tydelig preg på kjønnsforskernes studier av bygd til byflytting blant ungdom. Dette bringer oss frem til den tredje innfallsvinkelen innen den rurale kjønnsforskningen på flytting: kjønn som sosial konstruksjon.

Rurale kjønnskonstruksjoner

I dette kjønnsperspektivet er det bygdeungdommenes sosiale konstruksjonsprosesser som står i sentrum: Ikke hva bygda ”er”, men hvordan den ”forstås” og ”oppfattes”, og hvilke konsekvenser dette har for ungdommenes flyttepraksiser. Det er imidlertid konstruksjonen av det rurale, og ikke av kjønn, som først og fremst problematiseres i disse studiene. I den refererte sladrekultur-artikkelen til Haugen og Villa (2006b) diskuteres for eksempel hvordan gutter og jenter, både blant bygdeungdom og blant byungdom, har ulike forståelser av hva bygda representerer, av hva ruralitet er.

Man ser også en tiltakende problematisering av kvinnerollen, slik som i kjønnsforskningen ellers. Det er som nevnt for eksempel de eldre bygdekjerringenes slarving, deres strenge sosiale kontroll, som jentene opplever som vanskelig, ifølge Haugen og Villa (2006b). Det samme gjelder også Grimsruds (1999, 2000, 2001) studier av gubbekulturen, der konklusjonen

er at det *ikke* er mannfolkene, men de andre *bygdekvinnene* som gjør unge voksne jenter skeptiske til å flytte tilbake.

Mindre er gjort med motsatt fokus. Så langt er det få arbeider som har brukt ungdoms flytting som utgangspunkt for å analysere hvordan forskjellige rurale kjønn konstitueres. Noen få anslag finnes. Wiborg (2003) viser for eksempel i sin avhandling hvordan ulike kjønnede sosiale prosesser er vevet inn i utkantungdoms utdanningsreiser, som fører dem til byene. Der ender de ofte i en ambivalent posisjon. Deres urbane identitet kommer i konflikt med forventningene som de møter når de er på besøk i hjembygda og møter vennene fra oppvekstida. Wiborg (2003:241) skriver at det er:

særlig de unge kvinnelige studentene [som] uttrykker ambivalens i forhold til de muligheter som kombinasjonen av lokale forhold knyttet til arbeidsmarkedet og fritid, og kulturelle forventninger knyttet til kjønn og familieliv, gir for utforming av livet de ønsker å leve.

At flyttingen skaper forskjellige former for kvinnelighet, kommer også til overflaten i Grimsruds (2001) empiri. De potensielle tilbakeflytterne frykter at de fastboende kvinnene skal ekskludere dem fra kvinnefellesskapet i bygda på grunn av deres høye utdanning og gode jobber. Disse kvinnene ser seg selv som *annerledes* enn bygdekvinnene.

Et annet eksempel er Bergs (2001) studier av hvordan kjønnsidentitet er knyttet til flyttevalg og flytteerfaringer. På samme måte som kjønnsforskningen i det siste også har vist større interesse for menns erfaringer, understreker hun at motstrømsflytting også kan være vanskelig for bykarene. En av hennes mannlige informanter, med militærnektbakgrunn og også liten sans for jakt, definerte seg ut av ”bygdekulturen med hår på brystet”. Berg skriver at informanten allerede før han flyttet ut av byen hadde tenkt gjennom at han måtte ta et valg i forhold til hva slags maskulinitet han ønsket å representere på sin nye boplass, og om hvordan han aktivt ”forhandlet” sin alternative mannlighet ovenfor sine nye bygdenaboer.

Kombinerte perspektiver

I den konkrete forskning glir disse perspektivene som nevnt over i hverandre. De brukes mer som supplerende enn som konkurrerende innfallsvinkler. I de fleste arbeidene kan man finne spor fra alle de tre kjønnsperspektivene. Et godt eksempel er Heggens analyse av ”Utkantjen-

tenes stille revolusjon” fra 2002. I utgangspunktet gir artikkelen en analyse av bygdejentenes *utdanningsvalg*: det at de i større grad tar høyere utdanning enn både bygdegutter og byjenter. Men ettersom høyere utdanning for bygdejentene forutsetter utflytting, gir artikkelen også innsikt i hvorfor så mange av dem søker seg ut av bygda og inn til byene. I artikkelen finner vi spor av alle kjønnsperspektivene, og det er nettopp kombinasjonen av dem som gir spennende innsikt i bygdejentenes flyttevalg.

1) Utgangspunktet er en deskriptiv, kvantitativ kartlegging av hvor mange av by- og bygdeungdommene i alderen 19–24 år som er under høyere utdanning, *fordelt på kjønnsvariabelen* i enkle krystabeller. Slik *dokumenteres* kjønnsforskjellene.

2) De observerte kjønnsforskjellene kontekstualiseres ut fra kjønnede særtrekk ved bygdesamfunnene. Heggen (2002:15) skriver blant annet at ”miljøet heime [i bygdene] blir gjerne oppfatta som maskulint og einsidig”. Ikke å ta utdanning, men heller bli boende på hjemstedet, kan derfor bety ”at ein blir hangande igjen i det som blir oppfatta som ein tradisjonell og lite framtidsretta posisjon” (2002:15).

3) Artikkelens siste del ser slik bygdejentenes utdanningsvalg, og dermed også flyttevalg, som ett av elementene i deres forsøk på å ”Skape seg sjølv”, som en av artikkelens mellomtitler heter. I bygdejentenes livsprosjekt inngår utdanning som et bærende element i deres konstruksjon av ”det gode liv”. I konklusjonen skriver Heggen (2002:18) derfor:

... at utkantjentene framleis i større grad held fast i utdanningsperspektivet, kan vere eit uttrykk for at dei framleis har kampar å kjempe i forhold til sterke tradisjoner i sine lokalmiljø ... det kan óg tyde på at utdanning for desse jentene blir sett på som eit viktigare instrument for å kunne velje den livsstilen dei ønskjer.

Kort sagt: Kjønn som kategori, som kjønnsroller og kjønnede bygdekulturer, og som konstruksjon av identitet.

Et gjennomgående trekk ved de aller fleste bidragene som jeg har nevnt, er forankringen i vitenskapsteoretiske refleksjoner. Dertil kommer en grunnleggende skepsis til ”teoriløse” statistiske presentasjoner. Ikke at det er noe galt med kvantitative kartlegginger av empiriske mønstre, men den gjennomgående tonen er at slik forskning bare gir et *utgangspunkt* for mer teoretisk baserte analyser, så som i Heggens artikkel. Som en følge er forskningsfokuset flyttet fra selve flyttingen til flyttingens *meningsinnhold*, dens sosio-kulturelle konteksten. Vel så viktig som aktørenes konk-

rete valg av bosted, er deres refleksjoner forut for og i etterkant av flyttevalget.

Dessuten vektlegges det at aktørenes refleksjoner ikke skjer i et vakuum, men i et samspill med omgivelsene. Den sosiale konstruksjonen av bygda, kjønn og flytting er genuint *kollektive* prosesser. Dette medfører videre mindre fokus på beskrivelser til fordel for fortolkninger. Eller som Løfgren (2003:206) formulerer det: "[t]he question is not where youth are, but why are they there?"

Feminisme og klasseforskning

I den siste delen av artikkelen skal jeg problematisere kjønnsperspektivene i forhold til dagens forskning på bygdeungdoms flytting.

Utgangspunktet for feministisk sosiologi er den grunnleggende kritikken av "mainstream" og "malestream" samfunnsvitenskap. Det har på mange måter vært et vellykket prosjekt. I dag har kjønnsperspektivet langt på vei etablert seg som en akseptert del av normalvitenskapen. Bergs konklusjon per 2004 er at "gender is now an accepted and legitimate research interest within rural studies". Dette gjelder ikke minst flytteforskningen. Få skriver i dag sosiologiske artikler eller avhandlinger om bygdeungdom og flytting uten å nevne kjønnsdimensjonen, og kritikken er som oftest at man burde ha skrevet enda mer.

Samtidig kan man stille spørsmål ved om kjønnsperspektivet er blitt så allminneliggjort at det ikke lenger representerer et kritisk blikk på samfunnet og samfunnsvitenskapene, som tross alt var utgangspunktet for feministisk teori. Den konvensjonelle variabel-orienterte forståelsen av kjønn er mer eller mindre blitt *rutinisert* innenfor flytteforskningen, også i de kvantitative studiene. I svært mange av de empiriske arbeidene som Orderud (1998) går igjennom i sin kunnskapsoversikt på feltet, er kjønn en hovedvariabel. Statistisk sentralbyrå publiserer knapt en eneste flyttestatistikk uten egne kolonner for kvinner og menn, jenter og gutter, men ingen vil beskyldes byrået for å ha en feministisk agenda av den grunn.

Også den politiske diskursen har tatt opp i seg kvinneperspektivet, slik som Gerrard kommenterer i artikkelen "Må det bo kvinnfolk i husan?" (2003:143–144). Hun observerer lett sarkastisk at den distrikts- og regionalpolitiske stortingsmeldingen fra 2000

... har selvsagt med noen obligatoriske og ”riktige” avsnitt om kjønn og kvinner. I meldinga legges det bl.a. vekt på kvinners mulighet for deltakelse i næringslivet, ungdom i distriktene og unge i etableringsfasen.

Så hvordan kan fremtidig ungdomsflytteforskning dra konstruktivt nytte av kjønnsperspektivene? Jeg skal antyde fem mulige konklusjoner i så måte.

”Variabel”-kjønn

Kjønn har alltid vært, er, og vil forbli en viktig ”variabel” i forskningen på ungdoms flytting. Bygdejenter og bygdegutter har forskjellige flyttepraksiser, de flytter av forskjellige årsaker, og flyttingen har forskjellige meningsinnhold og konsekvenser for kjønnene. Det vil alltid være viktig å beskrive, å *kartlegge*, disse mønstrene. Kjønn som variabel, som kategori, er derfor fortsatt relevant i flytteforskningen. Dette er en konklusjon som de fleste kan si seg enig i. Man trenger som sagt knapt et kjønnsperspektiv på egen forskning for å se nødvendigheten av kjønnsensitive flytteanalyser.

Mangfoldige kjønn

Samtidig ligger det store utfordringer i den videre utforskning av *mangfoldet* i de kjønnede praksiser som kommer til uttrykk i flyttingen. I den eksisterende litteraturen er for eksempel bygdejenter som regel behandlet som en homogen kategori. Man har i høyden problematisert dikotomiserte forskjeller mellom fastboende jenter og utflyttende eller tilbakeflyttende jenter. Det samme gjelder for bygdeguttene.

Her er det mye spennende å utforske videre. For eksempel er relasjonene mellom kjønnskonstruksjon, ruralitet og flytting trolig forskjellige i ulike typer bygdesamfunn. Maskulinitet gir andre assosiasjoner i de mest tradisjonstunge landbrukskommunene enn i kystbygdene, eller i bygdesamfunnene som har industriell virksomhet som sitt økonomisk fundament. Bonden, fiskeren og bygdeindustriarbeideren, eller det som er de vanligste yrkesrepresentantene i dagens bygde-Norge: den kommuneansatte og tjenesteyteren, bærer alle med seg forskjellige og kjønnede symboler. Kjønn, ruralitet og flytting er alle kontekstavhengige begreper.

Videre har bygdene etter hvert fått et større mangfold som følge av ulike former for innvandring. Det aktualiserer post-feminismens kritikk mot den ”hvite” kjønnsforskningen: forskning av, for og på bygdas mid-

delklassekvinner. Det er mange "neglected rural others", i Philos språkdrakt fra 1992, som så langt ikke er belyst i flytteforskningen. Hva med samiske ungdommers flyttepraksiser? Hva med flyktningeungdommene som har kommet til bygde-Norge, og som innimellom har endt opp i kirkeasyl?

Eller de trolig flere tusen øst-europeiske ungdommene som kommer til bygde-Norge som midlertidige arbeidsmigranter innen landbruket? Dette er ungdommer som i stor grad oversees av forskningen. Ingen fører statistikk over dem, ingen vet hvor mange de er, og hva de gjør. Hvordan konstruerer for eksempel unge polske jenter og gutter sine forestillinger om den norske ruraliteten mens de jobber som (ut fra norsk standard) dårlig lønnede landarbeidere i bygde-Norge? Hvordan påvirker det unge baltiske kvinners konstruksjon av moderskap at de hver eneste sommer må forlate ungene i hjemlandet for (etter baltisk standard) å tjene svært gode penger for å kunne forsørge familien?

"Rural girl power"

Slik sett er det interessant å se at den rurale kjønnsforskning ikke lenger synes å ha det samme eksplisitte politiske prosjektet som preget kvinneforskningens startfase. Der var synliggjøring av marginaliserte og ekskluderte kvinner – ofrene for de patriarkalske samfunnsstrukturene – et hovedpoeng. Dagens kjønnsforskning er imidlertid ikke nødvendigvis *feministisk* forskning i den tradisjonelle betydningen. Det som Harding (1986) kaller post-feminisme, har like gjerne fokusert på kvinner ikke bare som *ofre*, men som frie aktører med vilje og makt til å skape sine egne liv.

Dette er ikke minst tydelige i den ruralsosiologiske flytteforskningen. I dag sees kvinneflukten ikke bare som resultat av utstøtning fra bygdene, men i like stor grad som uttrykk for bygdejentenes evne til å takle modernitet og urbanitet bedre enn guttene. Jeg har nevnt Fredriksens utsagn om bygdejentene som lar sidrumpa bygdegutter sitte igjen på bygda, til fordel for mer attraktive livspartnere i byen. Et annet eksempel er Magnussen (1996) som oppsummerer modernitetens kjønnede utfall med at bygdejentene er blitt "reflexivity winners", mens guttene sitter igjen som "reflexivity losers".

Dette bildet kan problematiseres (se bl.a. Heggen 1996). Det er likevel ingen tvil om at dagens bygdejenter i dag ikke først og fremst studeres som ofre for patriarkatets jernlover, men som aktører med makt over egen skjebne.

Slik sett kan Haraways (1991) advarsel om at all kunnskap er situert gi utgangspunkt for selvrefleksjon på feltet. Hun understreker at all kunnskap bærer med seg spor etter kunnskapsprodusentens egen posisjon i samfunnet. I hvilken grad reflekterer forskningen på de unge suksessfulle, selvrealiserende og utflyttede bygdejentene at den i stor grad er produsert av forskere som selv har flyttet fra bygd til by og der skaffet seg høy utdanning og spennende jobber i universitets- og høgskolesentrene?

Kjønn og klasse

Et fjerde punkt er mulighetene som ligger i en kobling av kjønns- og klasseperspektiver på bygd til by-flyttingen. Det som Wiborg (2003) kaller unge voksnes "livsstilsreiser", kan også forstås som reiser i den hierarkiske sosiale strukturen – det som den svenske forskeren Trondman (1994) kaller "klassereisen". Her er det mye mer å gripe fatt i.

Rye (2006) dokumenterer blant annet at det er klare klasse-relaterte mønstre i bygdeungdommenes flyttemønster, også i forhold til hvilke gevinster i form av utdanning og inntekt som bygd til by-flyttingen gir. Dette er ikke analysert spesielt i forhold til kjønn, men man kan anta at man finner dette mønstret både blant gutter og jenter. Det er derfor all grunn til å forske mer på hvordan bygdejenter med ulik klassebakgrunn håndterer flyttespørsmålet på forskjellige måter, og med forskjellige utfall. Ikke alle flytter til byen for å studere, trass den såkalte utdanningsekspløsjonen. Hva med dem som ender opp i byens ufaglærte serviceyrker, eller som arbeidsløse?

Samtidig deler kjønnsforskningen og klasseforskningen et felles utgangspunkt som et *kritisk korrektiv til mainstream sosiologi*. Det kan imidlertid virke som feminismen er blitt en del av normalvitenskapene, og at det i dag først og fremst er klassesosiologien som representerer en outsider-posisjon innenfor faget. Mens ingen lenger betviler at kjønnene har ulike flyttepraksiser i dagens Norge, gir det derfor fortsatt mening å dokumentere de rurale klasse-segmentenes forskjellige flyttemønstre.

Tradisjonell kjønns- og klasseforskning deler også et annet grunnleggende perspektiv som jeg tror er viktig for å forstå dagens flyttevalg. Det er den grunnleggende aksepten av at aktørenes holdninger og handlinger, deres bostedspreferanser og flytting, er uløselig knyttet til deres plassering i den sosiale strukturen. Den individuelle bygdejentas flyttevalg kan nok sees som resultatet av hennes frie, aktive og refleksive livsstilsvalg. Bygdejentenes kollektive flyttepraksiser er derimot et resultat av de økonomis-

ke, politiske, sosiale og kulturelle strukturene som gir jentene andre handlingsrom enn guttene.

Nordisk ministerråds store flyttemotivundersøkelse fra 2002 konkluderer med at fire av fem flytter fordi de ønsker det. Spørsmålet er hva som ligger *bak* denne ”lystflyttingen”, som Villa (2004) kaller den? Hvilke strukturelle vilkår fører til at så mange bygdeungdommer, og jentene oftere enn guttene, velger en fremtid alle andre steder enn i heimbygda? På samme måte som kjønnsforskningen rotfester kvinner og menns praksiser i ulike kjønna samfunnsstrukturer, kan et klasseperspektiv bidra til å kontekstualisere flytting ut fra grunnleggende materielle samfunnsforhold.

Det er dette jeg mener med begrepet ”strukturert frihet” (Rye 2006). Folk skaper sine egne liv og identiteter, blant annet gjennom sine flyttevalg. Dette er likevel sosiale prosesser som påvirkes av kollektive strukturer. Aktørenes frihet følger fastlagte spor – den er strukturert.

Feminisme og klasseforskning

Mitt siste punkt er at ruralsosiologien og flytteforskningen kan hente mye lærdom og inspirasjon fra den feministiske forskningen de siste 30 årene. På mange måter har de ulike kvinne-, kjønns- og feministiske perspektivene bidratt til å skjerpe sosiologifagets kritiske analyse av samfunnet, og også selve samfunnsvitenskapene. Den feministiske tradisjonen har representert en konstruktiv kritikk av normalvitenskapene, som går utover det opprinnelige prosjektet for kvinneforskere: dokumentasjon av kvinners urettferdige kår i samfunnet.

Slik sett har kjønnsperspektivene ofte hatt et annet felles prosjekt med classesosiologien: å belyse samfunnets maktstrukturer, å dokumentere hvordan aktørenes livssjanser er ujevnt fordelt, og å vise at dette skaper sosial eksklusjon og urettferdighet. Et eksempel er kritikken mot fremstillingen av bygda som et idyllisk sted, som er preget av likhet og harmoni. Ved også å vise frem jentenes mer kritiske blikk på bygdelivet, har den kjønnsinspirerte forskningen gitt et mer utfyllende bilde av mangfoldet i bygdesamfunnene.

Samtidig åpner en slik innfallsvinkel for å påpeke at dette mangfoldet dreier seg både om ”horisontale” og ”vertikale” forskjeller. Skillet kommer bedre frem i engelsk språkdrakt. Der skilles det mellom ”differences” og ”inequalities”: Forskjeller i betydningen mangfold, variasjon, og i betydningen *hierarkiserte* ulikheter, der noen samfunnsgrupper har bedre vilkår enn andre.

Bygdegutter og bygdejenter opplever bygdesamfunnene forskjellig, og det resulterer i ulike flyttepraksiser. Det samme gjelder bygdeungdom fra forskjellige klasser. Dette er forskjeller som også gir en inngang til å problematisere forestillingene om bygda som et grunnleggende idyllisk og harmonisk sted, fritatt for ulikhet og urettferdighet.

Oppsummering

Kjønnsperspektivene har bidratt mye til forståelsen av ungdom og unge voksnes flytting fra bygd til by. All sosial samhandling er kjønn. At kjønn er viktig, betyr likevel ikke det samme som at kjønn er det *eneste* viktige. På samme måte som det er meningsløst å forfekte et totaliserende klasseperspektiv – der man insisterer på at sosiologisk klasseteori kan, bør og må brukes til å forstå ethvert sosialt fenomen – er det lite fruktbart å insistere på at all sosiologisk analyse må ta utgangspunkt i kjønnsdimensjonen.

Jeg tror nettopp koblingen mellom kjønns- og klasseperspektivene vil kunne gi et godt utgangspunkt for videre flyttestudier. På samme måte som kjønnede analyser av ungdoms flytting må ta høyde for klasserelaterte aspekter ved bygdegutter og bygdejenters migrasjonspraksiser, vil det være ønskelig at den sosiologiske klassetradisjonen i større grad berikes med kjønnteoretiske innfallsvinkler for å forstå bygdeungdommenes vandring-er fra bygd til by.

Litteratur

- Beck, U. 1992. *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Berg, N.G. 2001. Kjerringer og gubber mot (flytte)strømmen – hvorfor noen flytter i bygde-Norge. Arbeider fra Geografisk institutt, Universitetet i Trondheim. Ny Serie A. Trondheim: NTNU.
- Berg, N.G. 2004. Discourses on rurality and gender in Norwegian rural studies. I: H. Goverde, H. de Haan & M. Baylina, red. *Power and Gender in European Rural Development*. Aldershot: Ashgate.
- Blekesaune, A. & M.S. Haugen. 2002. Landbrukskvinnens bidrag til husholdets levekår – arbeid og inntekt i et komparativt perspektiv. I: R. Almås, M.S. Haugen & J.P. Johnsen, red. *Bygdeforskning gjennom tyve år*. Trondheim: Tapir.

- Bock, B.B. 2006. Gender and migration: An overview. I: B.B. Bock & S. Shortall, red. *Rural Gender Relations. Issues and Case Studies*. Wallingford: CABI Publishing.
- Bourdieu, P. 1984. *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.
- Bourdieu, P. 1986. The forms of capital. I: J.G. Richardson, red. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport: Greenwood Press.
- Boyle, P., K. Halfacree & V. Robinson. 1998. *Exploring Contemporary Migration*. Harlow: Longman.
- Brox, O. 1966. *Hva skjer i Nord-Norge? En studie i norsk utkantpolitikk*. Oslo: Pax.
- Fauske, H. 2001. Kvifor flyttar ungdom? I: K. Heggen, J.O. Myklebust & T. Øia, red. *Ungdom. I spenninga mellom det lokale og det globale*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Giddens, A. 1990. *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. 1992. *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism*. Cambridge: Polity Press.
- Gerrard, S. 2003. Må det bo kvinnfolk i husan? I: M.S. Haugen & E.P. Stræte, red. *Ut i verden og inn i bygda*. Trondheim: Tapir.
- Grimsrud, G.M. 1999. *Kvinneflukten – en saga blott?* Rapport. Lillehammer: Østlandsforskning.
- Grimsrud, G.M. 2000. *Kvinner på flyttefot*. Rapport. Lillehammer: Østlandsforskning.
- Grimsrud, G.M. 2001. Escape from patriarchy? Female migration in the light of three feminist epistemologies. I: A.S. Lægran & F. Myklebust, red. *Contemporary Debates in the Discipline of Geography: Space and Place, Landscape and Environment*. Trondheim: Geografisk institutt, NTNU.
- Haraway, D. 1991. *Simians, Cyborgs and Women. The Reinvention of Nature*. London: Free Association Books.
- Harding, S. 1986. *The Science Question in Feminism*. Milton Keynes: Open University Press.
- Haugen, M. 1998. *Women Farmers in Norway*. Dr.polit.-avhandling. Trondheim: NTNU.
- Haugen, M.S. & M. Villa. 2006a. Rural idylls or boring places? Young people's image of the countryside. I: B.B. Book & S. Shortall, red. *Rural Gender Relations: Issues and Case Studies*. Oxfordshire: CABI Book Publisher.
- Haugen, M.S. & M. Villa. 2006b. Gossip and rumour – the dark side of the rural safe and good? Young people's gendered narratives of rural life. *Norsk Geografisk Tidsskrift* 60:309–316.
- Heggen, K. 2002. Utkantjentene sin stille revolusjon. *Tidsskrift for ungdomsforskning* 2:3–20.
- Heggen, K. 1996. *Nei, nei gutt*. Kronikk i Klassekampen 24. februar 1996.
- Holter, H. 1996. Kvinneforskning: Utvikling og tilnærminger. I: H. Holter, red. *Hun og han. Kjønn i forskning og politikk*. Oslo: Pax forlag.
- Kvande, E. 1999. *Paradoxes of Gender and Organizations: Gender Organizations and Change*. Dr. polit.-avhandling. Trondheim: NTNU.
- Leira, A. 1992. Hankjønn, hunkjønn, intetkjønn. I: Taksdal, A. & K. Widerberg, red. *Forståelser av kjønn*. Oslo: Gyldendal.
- Little, J. 2002. *Gender and Rural Geography. Identity. Sexuality and Power in the Countryside*. Harlow: Prentice Hall.
- Löfgren, A. 2003. Choreographies of life. Youth, place and migration. I: J. Öhman & K. Simonsen, red. *Voices from the North. New Trends in Nordic Human Geography*. Aldershot: Ashgate.

- Magnussen, T. 1996. Når tradisjonelle mannsroller fører til arbeidsløyse. I: K. Aasbrenn, red. *Opp og stå, gamle Norge – 16 artikler om distriktspolitikk og lokalt utviklingsarbeid*. Oslo: Landbruksforlaget.
- Nordisk Ministerråd. 2002. Nöjda så in i Norden? – motiv och konsekvenser för dem som flyttat och stannat i de nordiske länderna. *Nord* 2002:6. København: Nordisk Ministerråd.
- Orderud, G.I. 1998. Flytting – mønstre og årsaker. En kunnskapsoversikt. Prosjektrapport. Oslo: Norsk institutt for by og regionforskning.
- Philo, C. 1992. Neglected rural geographies: A review. *Journal of Rural Studies* 8:193–207.
- Rye, J.F. 2006. *Geographic and Social Mobility: Youth's Rural-to-Urban Migration in Norway*. Dr.polit.-avhandling. NTNU: Trondheim.
- Statistisk sentralbyrå. 2006. Flytting mellom kommunene, etter alder og kjønn per 1000 mid-delfolkemengde. 2005. Webadresse: <http://www.ssb.no/emner/02/02/20/flytting>.
- Sørensen, B.Aa. 1982. Ansvarsrasjonalitet: Om mål-middeltenkning blant kvinner. I: H. Holter, red. *Kvinner i fellesskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Trondman, M. 1994. *Bilden av en klassresa. Sexton arbetarklassbarn på väg till och i högskolan*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Villa, M. 2004. *Bygda som bustad*. Dr. polit.-avhandling. Trondheim: NTNU.
- West, C. & D.H. Zimmerman. 1987. Doing gender. *Gender & Society* 1(2):125–151.
- Wiborg, A. 2003. *En ambivalent reise i et flertydig landskap – unge fra distriktene i høyere utdanning*. Dr. polit.-avhandling. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Wærness, K. 1984. Caring as women's work in the welfare state. I: H. Holter, red. *Patriarchy in a Welfare State*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ziehe, T., Fornäs, J. & Nielsen, E. 1989. *Ambivalenser og mangfoldighed: en artikelsamling om ungdom, skole, æstetik og kultur*. København: Politisk revy.

Johan Fredrik Rye
Norsk senter for bygdeforskning
Universitetssenteret, Dragvoll
NO-7491 Trondheim, Norge
e-post: joan.fredrik.rye@bygdeforskning.no